

Emlékezés Nagy Károly birtokára

Mészáros Árpád Nagy Károllyal és Bicskével kapcsolatos helytörténeti kutatásaiért Bicske Város Önkormányzatától 2001-ben elnyerte a díszpolgári címet. Árpi bácsi Bicskén nőtt föl, s csak a világháború éveiben kellett elhagynia a várost. A törzsi frontra került, a Hegyivadász Zászlóaljban védte a hazát: 240 főből mindössze hatan vagy heten éltek túl. Orosz hadifogságba esett, hazajövele után Bicskén matematikát és fizikát tanított (a főiskolán Öveges professzor tanította), gyümölcskertészeti szakkört alakított, amiből aztán a 34 éve működő bicskei Kertbarát Kör nőtt ki. Gyermekkorában cserkészként fedezte fel Nagy Károly birtokát, később tanárként már az úttörőknek mutatta meg a területet. Így kezdte el kutatni Nagy Károly életét és a birtok történetét az idén 96 éves Árpi bácsi. Az interjú 2007. március 18-án készült.

Milyen volt a Hegyi-kastély a háború előtt?

Olyan szerencsés vagyok, hogy az építményrendszert még teljes valóságában láttam. A bejárati őrbódétól kezdve, amelyik a mányi országúttól beljebb olyan 30 méterre volt a kapunál. Amikor fölmentünk oda mint cserkészek, mindig a kapuhoz szaladt a két nagy komondor meg egy uszár. Vadul rontottak a kerítésre, de amint embert láttak, azonnal meghunyászkodtak, halk nyüszítésel alázatokodtak.

És ezek kinek a kutyái voltak, kihez tartoztak?

Ezek a Hegyi-kastély kutyái voltak, akkoriban a Batthyány grófok lakták a kastélyt, vendégházként használták.

A csillagvizsgáló akkortájt hogy nézett ki?

A csillagvizsgálóból már csak a ma is látható torony állott. A csillagvizsgálót nem használták a két világháború között, beomlott részeit nem renoválták, így a kutatótorony kivételével hamar az enyészeté lett. A II. Világháború előtt a grófok használták az épületeket, a Hegyi-kastély a háború végén

barakk lett, de az orosz és német bombázást a Mauzóleum kivételével egyik épület sem vészelte át. A grófok idejében mi gyerekek nem csatagoltunk ész nélkül, cserkészek voltunk és a hetvenötöztes térkép alapján elindultunk a birtokra. Szerettünk felmenni, mert nagyon szép, gondozott park volt ott. Kővel felszórt ösvényeket, kerti bútorokat, a parkban teázó, beszélgető vendégeket és a grófokat láthattuk. A kastélytól úgy 80 méterre két méter magas kőkerítés volt. Mi a kerítés mellett osonva mentünk, úgy lestünk be, mert a kutyák odaszaladtak, aztán meg az őrség is. De tovább is mentünk, mert az uradalmi épületek között volt egy csodálatos, kétvödörös kút: egyszerre nyolcvan liter vizet volt képes felhúzni, az erőtviteli megoldásának köszönhetően egy ujjal is lehetett hajtani a kereket; míg az egyik vödör lement, addig a másik följött. De voltak cselédlakások is, uradalmi épületek, köztük egy gyönyörű istálló a fekete-tarka lapálymarháknak. Ezek is nagyon gondozottak voltak. Aztán a háború után a téisz az épületeket átvette (a Rákóczi Mezőgazdasági Termelőszövetkezet volt a terület kezelője a Népköztársaság idején – H.F.), de nem gondozta, mivel csak amolyan messze lévő melléképületek voltak. Ezeket úgymond lelakták.

Árpi bácsi mikor találkozott először Nagy Károly művével?

Tulajdonképpen mi tudtuk, hogy volt Nagy Károly, meg csillagvizsgáló. A háború után számtant és fizikát tanítottam, a később Kertbarát Körré alakuló gyümölcskertészeti szakkört hoztam létre, az úttörőknek pedig már tanárként mutathattam be a Batthyány-birtokot. Megszállottja lettem a gyűjtésnek; mindent gyűjtöttem Nagy Károly életével és a birtokkal kapcsolatban. Elmentem a Püspöki Levéltárba, ahol páter Sulyok Ignác igazgatóval jó barátságba kerültünk, mert hamar felismertem benne a kiváló tudóst

és demokratát. Ő pedig látta, hogy nem egyszerű érdeklődő vagyok. Így aztán mindig amikor mentem, sietett ki elé a kapuig, s karon fogott, vitt a könyvtárba, míg mindenki nézett, hogy ki vagyok én, hogy a főkönyvtáros lejön elé. Viszont ha kutattam valamit másutt, a megtalált anyagokat én is átadtam az ő könyvtára részére. A Kertbarát Körnek az volt a jelmondata: „Kertészkedj, Művelődj és Barátkozz!” (ez a jelmondata a már egész országban jelenlévő kertbarátoknak). Láttuk, hogy milyen állapotba került a Hegyi-kastély, és elhatároztuk, rendbe

A mauzóleum 2006 novemberében

hozzuk, és még az eredeti maradványfákat is megóvjuk, kiirtjuk a bozótot. Ki is jártunk oda, de végül nem mertünk ott dolgozni, s ezért az építkezés sem kezdődhetett meg, mert féltünk a háború idején ide telepített rengeteg akna miatt. Pedig okvetlenül akartunk ott valamit tenni, legalább a romokat megóvni. Megkerestük a tűzszerészeket, akik azt mondták, előbb irtsuk ki a gatz, és majd akkor jönnek felmérni a terepet. Az üldözött jegyző fia, a matematikus Kalmár Ferenc amatőr csillagász volt. A helyi TIT-től kapott is egy jó másfél méter hosszú távcsövet, ami köré csillagász szakkört szervezett. A szakkörnek volt körülbelül 10–15 tagja, de sok bicskei is csatlakozott esténként, megnézni mit látni az égen. Kulin György is a helyi TIT meghívására jött le, s tartott előadást. Nagyon nagy volt az érdeklődés, mert mi ismertük Nagy Károlyt és tudtuk, mi lett a sorsa, mivel Kalmár Ferenc több előadást

is tartott róla. Ő a Telekkönyvi Hivatal vezetője volt. Felmérte a birtokot a romokkal és a mauzóleummal, és megkezdődött a tervezetés. De ez mind álom volt, mert tulajdonképpen pénz kellett volna hozzá, ami nem volt. A háború után leginkább a mányiak, kisebb számban a bicskeiek, illetve a zsámbékiak jöttek, és kocsival hordták el a Hegyi-kastély gyönyörű köveit, vörösmárvány alapfalait.

Ha elkezdtek tervezni az újjáépítést, akkor végül sor került az aknamentesítésre?

Igen, a tűzszerészek belátták, hogy előbb mégis nekik kell kijönni. De a fásítás végül nem indult meg, hogy legalább egy parkot lehessen kialakítani a romépületek körül.

Egyes visszaemlékezések szerint a Hegyi-kastélyt alagút kötötte össze a bicskei Batthyány-kastéllyal.

Hát ezek legendák. Az biztos, hogy a Batthyány-kastéllynak volt pincerendszere, melynek járatai különböző irányokba nyúltak ki, de ezek nem valószínű, hogy a Hegyi-kastélyig kiérték volna. Ezt a terepviszonyok sem engednék, a Szent László-patak völgyében épített alagút biztosan beszakadt volna.

Bicskén kik őrzik, őrizték még Nagy Károly emlékét?

Sokan kutatták munkásságát. A laikusok között igazi megszállottá váltam, ezt nem szégyellem bevallani. Korábban a birtokot és a csillagdát 1855-től Schiffler Antal főtanító őrizte elsőként Bicskén. Ő 1893-ban halt meg. Schiffler főtanító a Nagy Károly hagyatékában talált „A magyar gyermek szavalókönyve” című félvászon házilagos kötésű kötetet használta. Schiffler soha nem találkozott Nagy Károllyal, de a műszereket és a könyvtárat még látta, tanulmányozhatta a szétdobálás előtt, eredeti elrendezésében és állapotában. Nagy Károly hagyatékának megőrzése több mint egy helyi érdek, mert személye túllépte az országhatárokat. Nyelvtudásánál s szellemi fölkészültségénél fogva nagy egyéniség volt. Ha nincs is arcképe, alkotása és életműve utolérhetetlen, nagy teljesítmény. Örök példa lehet mindannyiunk számára.